

25 Ιανουαρίου 2014

Η θεολογική συμβολή του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου στη ζωή της Εκκλησίας

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Στις 25 Ιανουαρίου η Εκκλησία μας θα εορτάσει την μνήμη ενός μεγάλου Πατέρα και οικουμενικού διδασκάλου Της, του Γρηγορίου του Θεολόγου. Ο μέγας αυτός Τριαδικός Θεολόγος και Ιεράρχης γεννήθηκε στην Αριανζό, ένα μικρό χωριό της Καππαδοκίας κοντά στη κωμόπολη Ναζιανζό, το 329 μ.Χ. Ήδη, από την παιδική του ηλικία φανέρωσε τα σπάνια χαρίσματά του. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την εύπορη οικονομική κατάσταση των γονέων του τον βοήθησε να σπουδάσει στα

καλύτερα σχολεία και πανεπιστήμια της εποχής του και να αποκτήσει ευρύτατη κλασική και θεολογική μόρφωση.

Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του ο Αγ. Γρηγόριος επέστρεψε στην πατρίδα του, βαπτίστηκε Χριστιανός, και στη συνέχεια μετέβη στο ασκητήριο του φίλου και συμμαθητού του, Μεγάλου Βασιλείου, στον Πόντο για περισσότερη άσκηση στη πνευματική ζωή. Μετά όμως από τις θερμές παρακλήσεις της οικογενείας του, γυρίζει πίσω και κατατάσσεται στις τάξεις του ιερού κλήρου. Στα τέλη του 361, αν και χειροτονείται πρεσβύτερος, ξαναφεύγει πάλι στην έρημο, προκειμένου να προσευχηθεί και να δυναμώσει πνευματικά, για να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις και στο δύσκολο έργο του κληρικού.

Όταν πλέον επιστρέφει, ώριμος πια, υπηρετεί το λαό ως ιερέας και από το 372 ως επίσκοπος της άσημης κωμόπολης των Σασίμων, βοηθώντας τους φτωχούς, τους αρρώστους και τους εμπερίστατους συνανθρώπους του. Μετά το θάνατο του πατέρα του, το 374, επωμίστηκε πρόσκαιρα την ευθύνη όλης της επισκοπής. Όταν όμως διαπίστωσε ότι οι συμπατριώτες του δεν φρόντιζαν να εκλεγεί νέος επίσκοπος, έφυγε για την Σελεύκεια, όπου εγκαταστάθηκε για τέσσερα χρόνια στο ναό της Αγ. Θέκλας, πραγματοποιώντας το όνειρό του για μοναστική ζωή, νηπτικό βίο, ησυχία και θεωρία.

Στα τέλη του 378 υπέκυψε στις παρακλήσεις των Ορθοδόξων και μετέβη στην Κωνσταντινούπολη στο ναΐσκο της Αναστάσεως (η αγίας Αναστασίας), όπου εκφώνησε τους περίφημους πέντε Θεολογικούς Λόγους για τη Θεότητα του «Υιού και Λόγου του Θεού», συμβάλλοντας καθοριστικά στη στήριξη των Ορθοδόξων και στην Ομολογία της Ορθοδοξίας, σε μία περίοδο όπου ο αρειανισμός κυριαρχούσε απόλυτα, παρά την καταδίκη του από την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο. Οι οπαδοί του Αρείου, αν και προσπάθη-

σαν ανεπιτυχώς να τον δολοφονήσουν, εντούτοις πέτυχαν να τον παραγκωνίσουν προσωρινά. Όλα αυτά όμως μέχρι το 380, οπότε και στέφθηκε αυτοκράτορας ο Μέγας Θεοδόσιος, κατοχυρώνοντας και με διάταγμα την Ορθοδοξία. Τότε αναδείχτηκε ο Αγ. Γρηγόριος, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινούπολεως και Πρόεδρος της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου.

Από τη θέση αυτή, το 381, μαζί με άλλους επισκόπους της εκκλησίας στερέωσε την πίστη και την Ορθοδοξία, συμπληρώνοντας το Σύμβολο της Πίστεως με τα τελευταία πέντε άρθρα Πίστεως και διατρανώνοντας με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι το Άγιο Πνεύμα είναι το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Όμως, η κακία και ο φθόνος δεν άφησαν για πολύ καιρό τον Αγ. Γρηγόριο στον πατριαρχικό θρόνο. Μερικοί επίσκοποι αμφισβήτησαν την κανονικότητα της

εκλογής του, ως επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, με την πρόφαση ότι είχε μετατεθεί από τα Σάσιμα.

Πράγματι, ο 15ος κανόνας της Νίκαιας απαγόρευε τη μετάθεση, όμως ο Αγ. Γρηγόριος ουδέποτε διαποιόμανε ως επίσκοπος τα Σάσιμα, οπότε δεν επρόκειτο περί μεταθέσεως. Για να εξασφαλίσει όμως την ειρήνη και την ενότητα της Εκκλησίας παραιτήθηκε από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο και την προεδρία της Β Οικουμενικής Συνόδου, εκφωνώντας τον συγκλονιστικό «Συντακτήριο Λόγο ενώπιόν των επισκόπων». Στη συνέχεια, επέστρεψε στην πατρίδα του, τη Ναζιανζό, όπου πέρασε την υπόλοιπη ζωή του με προσευχή, διάβασμα και συγγραφή βιβλίων.

Η θεολογία του Αγ. Γρηγορίου δεν ήταν θεωρητική και ορθο-λο-γιστική, αλλά καθαρά εμπειρική και βιωματική. Θα προσπα-θη-σουμε στη συνέχεια να σκιαγραφήσουμε, όσο πιο συνοπτικά μπορούμε, την τεράστια θεολογική συμβολή του Αγ. Γρηγορίου στη διαμόρφωση της εκκλησιαστικής γραμ-ματείας μέσα από την αντιμετώπιση των θεολογικών προβλημάτων της εποχής του.

Όπως γνωρίζουμε, η Εκκλησία από το 350 και μετά συγκλο-νίζονταν από το δογματικό πρόβλημα της σχέσεως των Προσώπων της Αγίας Τριάδος. Ήδη όμως, από το 364, ο Μέγας Βασίλειος είχε θεμελιώσει θεολογικά τη διάκριση των τριών Θείων Υποστάσεων και την ενότητα της φύσεώς τους. Επειδή όμως θε-ο-λόγησε με αφορμή τις κατά της θεότητας του Υι-ου απόψεις του Ευνομίου, η Τριαδολογία του έχει ως κέντρο τον Υιό. Ο Αγ. Γρηγόριος συνέχισε και διασαφήνισε οριστικά την διάκριση των υποστατικών ιδιωμάτων των θείων Προσώπων για να φτάσει στην ομοουσιότητα Πατρός, Υιού και Αγίου Πνεύματος. Έτσι εξέφρασε πρώτος μεταξύ των θεολόγων της Εκκλησίας, ήδη πριν το 372, την αλήθεια ότι το Άγιο Πνεύμα είναι Θεός.

Ο Αγ. Γρηγόριος θεολόγησε πρώτος και για τη σχέση του Αγίου Πνεύματος εντός της Αγίας Τριάδος, εξηγώντας τον όρο «εκπόρευσις». Επι-πλέον επεσήμανε ότι ο τρόπος υπάρξεως του κάθε Προσώπου της Α-γι-ας Τριάδας είναι μοναδικός για κάθε Πρόσωπο. Κάθε προσβολή της μονα-δι-κότητας της υπάρξεως των θείων Προσώπων οδηγεί στη σύγχυση και στην αναίρεση της Αγίας Τριάδος. Ο Πατήρ υπάρχει ως αγέννητος και είναι γεννήτορας του Υιού και προβολέας - εκπορευτής του Αγίου Πνεύματος. Ο Υιός υπάρχει ως Γεννητός εκ του Πατρός και το Άγιο Πνεύμα ως εκπορευ-όμενον από τον Πατέρα. Η εκπόρευση του Πνεύματος ανήκει πάντα στον Πατέρα και ουδέποτε συνδέεται με τον Υιό.

Γνωρίζουμε ότι ο Μέγας Βασίλειος μίλησε για τις ιδιότητες, για το «ίδιον» των υποστάσεων. Ο Αγ. Γρηγόριος ορίζει το «ίδιον» ως σχέση μεταξύ των προσώπων. Το «ίδιον», είναι κάθε Θείου Προ-σώπου, αποτελεί σχέση στην θεότητα. Έτσι τα

ιδιαίτερα ονόματα των Προσώπων, δηλαδή Πατήρ - Υιός - Άγιο Πνεύμα δηλώνουν την μεταξύ τους σχέση και το ομοούσιον (στην ίδια ουσία) των Τριών Προσώπων. Και προχωρεί ακόμα περισσότερο, λέγοντας ότι τα Θεία Πρόσωπα δεν ταυτίζονται με τις Θείες Ενέργειες, διότι οι Θείες Ενέργειες είναι κοινές και στα Τρία Πρόσωπα.

Ο Αγ. Γρηγόριος δογματίσε για την θεία και την ανθρώπινη φύση του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού με ένα μοναδικό τρόπο και αναίρεσε τις πλάνες των απολιναριστών που χρησιμοποιούσαν την αρχαία ελληνική φιλοσοφία για να κατανοήσουν την αποκεκα-λυμ-μένη Αλήθεια. Όπως είναι γνωστό, ο Απολινάριος στην «Έκθεση πίστεως» προς τον Ιοβιανό, παραθέτοντας με επεξηγήσεις το Σύμβολο της Νικαίας παραλείπει τον όρο «ενανθρωπήσαντα» και χρησιμοποιεί τη φράση «μία φύσις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη», για να τονίσει ότι ο Λόγος προσέλαβε μόνο σάρκα. Ο Απολινάριος εκκινούσε από την αριστοτελική αρχή ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν «δύο τέλεια» (Θεός Λόγος και άνθρωπος), δύο τέλει φύσεις.

Η θέση αυτή, όπως διευκρίνισε ο Αγ. Γρηγόριος, αμφισβητούσε την ακεραιότητα της ανθρωπίνης φύσεως του Χριστού, κατέστρεφε την ενότητα του ανθρώπου και έκανε προβληματική τη σωτηρία του, εφόσον ο Λόγος δεν προσλάμβανε και τον νου. Ο Αγ. Γρηγόριος ανέπτυξε την αντιαπολιναριστική του θεολογία ξεκινώντας από την εμπειρική θεολογική Αλήθεια: «το απρόσληπτον, αθεράπευτον, ο δε ήνωται τω Θεώ τούτο και σώζεται», υποστηρίζοντας ότι για να σωθεί ο άνθρωπος θα πρέπει να προσληφθεί και η ψυχή και ο νους από τον Θεό Λόγο. Γι' αυτό έχουμε δύο τέλει και ολόκληρες φύσεις στον Χριστό, χάριν του Οποίου επιτυγχάνεται η θέωση της ανθρωπίνης φύσεως, δηλαδή μέσω του Θεανθρώπου Χριστού.

Τη θεολογία ότι ο Θείος Λόγος προσέλαβε σάρκα και νου συγχρόνως, «εκ Πνεύματος Αγίου και Μαρίας της Παρθένου», ενισχύει ο Άγιος Γρηγόριος με την εξής παρατήρηση: «Στον νου εστιάζεται το κατ' εικόνα του ανθρώπου και το κατ' εικόνα» αμαυρώθηκε με το προπατορικό αμάρτημα. Η αναστήλωση του «κατ' εικόνα», την οποία ήρθε στη γη για να πραγματώσει ο Θεός Λόγος θα ήταν αδύνατο να επιτευχθεί χωρίς την πρόσληψη του νου. Για το πως έγινε δυνατόν να ενωθεί η ανθρώπινη φύση με την Θεία χωρίς να αφομοιωθεί ως κατωτέρα δίνει μία χαρακτηριστική εικόνα: «όπως το φως των αστεριών στο φως του ήλιου και η λαμπάδα σε μια πυρκαγιά». Κατά τη διάρκεια της ημέρας και κατά την πυρκαγιά, τα αστέρια και η λαμπάδα δεν φαίνονται, αλλά υπάρχουν.

Την ενότητα των υποστάσεων της Αγίας Τριάδος χρησιμοποιεί ο Αγ. Γρηγόριος για πρώτη φορά, ως πρότυπο της ενότητας των δύο φύσεων στον Χριστό, γιατί έβλεπε καθαρά και τον κίνδυνο να θεωρηθεί ότι απορροφάται η ανθρωπίνη φύση από την Θεία (μονοφυσιτισμός) και τον κίνδυνο να θεωρηθεί η πρόσληψη της ανθρωπίνης

φύσεως από την Θεία ως επιφανειακή και επίπλαστη.

Η ανθρωπολογία του Αγ. Γρηγορίου έγκειται στη γενναία θεολογία του περί των δύο τελείων φύσεων του Χριστού και στην επιμονή του στην πρόσληψη ολόκληρου του ανθρώπου. Ο «μικρός» άνθρωπος, κράμμα δύο κόσμων, του υλικού και του πνευματικού είναι «μέγας» κατά το πνεύμα, αφού γίνεται «επόπτης της ορατής φύσεως», «μύστης των νοουμένων» και προορίζεται να θεωθεί, να ενωθεί πραγματικά με τον Θεό.

Ο Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος ήταν συγγραφέας μεγάλης δυνάμεως και απaráμιλλου λεκτικού κάλλους. Είχε βαθιά αίσθηση του αττικού λόγου και τα ποικίλα και πληθωρικά σχήματά του με τις εικόνες, τις λέξεις και τις γλωσσικές απο-χρώσεις ανέδειξαν τα κείμενά του σε σαγηνευτικά αναγνώσματα των με-τα-γενεστέρων. Τα κείμενά του διακρίνονται σε Επιστολές, Λόγους και Έπη.

Οι Επιστολές είναι περιστασιακές και πολύ προσωπικές. Λίγες έχουν θεολογικό ενδιαφέρον, ενώ σχεδόν όλες αποδεικνύουν την ρητορική του δεινότητα. Οι Λόγοι είναι το ύψιστο δημιούργημά του, τόσο γλωσσικά όσο και θεολογικά. Γράφτηκαν με σκοπό απολογητικό, προς εγκωμιασμό προσώπων και προς επίλυση θεολογικών προβλημάτων. Επίσης, συνέταξε τουλάχιστον 396 εκτενή και σύντομα ποιήματα σε προσωδιακά μέτρα, τα οποία διακρίνονται σε έπη θεολογικά και σε έπη ιστορικά.

Ο Αγ. Γρηγόριος υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους δογματικούς θεολόγους της Εκκλησίας μας και εκείνος που διασάφησε και επεξήγησε την Θεολογία του Μ. Βασιλείου περί της Θεότητας και του ομοουσίου του Αγ. Πνεύματος. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι στο απολυτίκιό του αναφέρεται ως ο «τα βάθη του Πνεύματος εκζητήσας», μιας και η θεολογία του δεν ήταν ακαδημαϊκή και μόνο θεωρητική, αλλά πρωτίστως εμπειρική. Η Εκκλησία μας με βάση τα υψηλά θεολογικά του κηρύγματα και συγγράμματα τον τίμησε με τον τίτλο του Θεολόγου. Ας ελπίσουμε ότι το έργο του επιφανούς αυτού διδασκάλου και Θεολόγου της Εκκλησίας μας θα μας καθοδηγεί και θα μας ξεδιψά στο σημερινό άνυδρο και έρημο πνευματικά κόσμο μας.

Ιωάννης Χαραλάμης Οικονομολόγος

«ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ» Αρ. Τεύχους 137

Ιανουάριος 2014